

הצעת חוק וועדת שמיטה – דף עמדה

כתב: הרב יהודה הלוי עמיחי

רקע

בשנת התשס"ח נחקק חוק ועדת שמיטה ממלכתית, תשס"ח-2008 ביוזמתו של חבר הכנסת דאז, הרב יצחק לוי, במטרה לסייע בהיערכות מדינת ישראל לקראת כל שנת שמיטה. וועדת השמיטה אמונה להעביר להכרעת הרבנות הראשית לישראל שאלות הלכתיות או סוגיות בעלות היבטים הלכתיים העולות במסגרת היערכות המדינה לקראת השמיטה, ליזום פעילות מחקרית בתחום החקלאי וההלכתי ולקדם יישום פתרונות בתחום הטכנולוגיה החקלאית לשמיטה, המותאמים להלכה. החוק קובע את הרכב וועדת השמיטה, ואת העומד בראשה, יו"ר הוועדה, שהוא הרב הראשי המכהן כנשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל באותה העת.

כעת, הועלתה הצעה על ידי חברי הכנסת אלעזר שטרן ורות קלדרון, לתיקון חוק ועדת שמיטה ממלכתית, כאשר עיקר התיקון המוצע הוא לכלול במטרות וועדת השמיטה הממלכתית עיסוק גם בהיבטים החינוכיים, החברתיים, הכלכליים והסביבתיים - שלטענת יוזמיו כרוכים במצוות השמיטה. ההצעה מבקשת לקבוע כי בראשות הוועדה יעמוד הרכב "דו ראשי" ובנוסף ליו"ר הוועדה כיום על פי חוק, והוא הרב הראשי ימונה יו"ר נוסף שייבחר מתוך חברי הוועדה על ידי שר החקלאות ופיתוח הכפר. במסגרת הצעת החוק הוצע להרחיב את סמכויות הוועדה ולשנות את הרכבה, כך ש"ייווצר איזון נכון בין ערכיה השונים של שנת השמיטה וינתן מקום וביטוי לערכים החינוכיים, החברתיים-כלכליים והסביבתיים של שנה זו" כמובא בדברי ההסבר להצעת החוק. משמעות התיקון הינה הפנייה של תקציבים ייעודיים ומשאבי הוועדה הן בתחום הפיננסי והן מבחינת לוח הזמנים של הוועדה לתחומים נוספים עליהם תחלוש ועדת השמיטה. בין השאר תהיה אחראית הוועדה על יוזמות סביבתיות כגון פיקוח על ריסוס צמחים או תיקצוב פעילויות חינוכיות שהוחלט לשייכן לשמיטה כמו חינוך לשיוויוניות ולערכי סובלנות.

מטרת החוק - סיוע לחקלאים

שנת השמיטה היא שנה שלמה שבה משביתים החקלאים את אדמותיהם ונחלתם, כנאמר: "ושבתה הארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור". שמירת השמיטה מעמידה בסיכון כלכלי את החקלאים הפועלים בהתאם להלכה אשר בשל מצוות השמיטה אינם יכולים להביא פרנסה לביתם, כמו כן את כל החקלאות הארץ ישראלית, מצב העשוי להשפיע על שמירת השדות והחוסן הלאומי. על-כן נחלצה מדינת ישראל לטובת החקלאות והחקלאים בארץ ישראל והקימה וועדת שמיטה, במטרה לאפשר לחקלאי היהודי לתכנן את צעדיו לקראת שנת השמיטה הבאה כל זאת במטרה למנוע ממנו מצב בו הוא עומד בפני שוקת שבורה, וכן המדינה תתכנן את צעדיה ותיערך כראוי לשנת השמיטה ותפעל בצורה נאותה לתמיכה בשימור החקלאות ובמגדלים. בנוסף לכך אחת ממטרותיה של ועדת השמיטה היא לאפשר אספקת מזון לצרכנים שומרי שמיטה, כל

אחד לפי הנטייה ההלכתית שלו לרבות הצעת פתרון הלכתי מתאים וראוי: אוצר בית דין, מצעים מנותקים, היתר מכירה, ייבוא, גידול נכרים, וכו').

לשמיטה יש ערכים נוספים: קדושת הארץ והפירות, מנוחת העמל, שוויון, אחווה, עזרה לזולת ולעניים, ערכי השמיטה רבים הם וכל אחד יכול להעמיס על שנת השמיטה ערכים נוספים בהם הוא תומך ומאמין. ערכי השמיטה משתנים לפי הדור והזמן, יש תקופות שערכי הסוציאליזם גברו ויש תקופות שערכי האחווה או שמירת הסביבה מתגברים בהתאם לאקלים החברתי ולרוח הזמן. כל הערכים הם נלווים, תלויי זמן וחברה אך המצווה המרכזית שאינה נתונה בספק והינה בעלת השלכות הלכתיות וכלכליות ישירות מוטלת על החקלאים ועל החקלאות של ארץ ישראל. עירוב ערכי שמיטה כלליים שאינם מחייבים ואינם כרוכים בהנחיות הלכתיות מוגדרות עם עיקר המצווה מהווה עירוב תחומים לא ראוי בבחינת מעשה כלאיים, המשווה את הנקודה המרכזית לה ישנו עוגן הלכתי מובהק עם ערכים משתנים לפי הבנת השעה והדור.

יוזמי החוק במתכונתו הנוכחית עמדו על החשיבות ומתן הדגש להבט הכלכלי-הלכתי של שנת השמיטה, ובכוונת מכוון כוננו את הרכבה של הוועדה במתכונתה הנוכחית. בשל כך נקבע כי שר החקלאות ופיתוח הכפר יהיה הגורם הממשלתי הממונה על ביצועו של החוק, והסמכות ההלכתית לקבלת הכרעות הלכתיות נמסרה בידי הרבנות הראשית כאשר העומד בראשה הינו אחד מן הרבנים הראשיים.

ערכי שמיטה נוספים:

מצוות הקהל:

בשנת השמיטה ישנן עוד מצוות שהם: שמיטת כספים והקהל. מצוות הקהל היא מצווה לפיה בחג הסוכות במוצאי השנה השביעית בעת העלייה לרגל, מתקיים מעמד בו המלך מרכז את העם ללמוד תורה. בימינו שאין לנו מלך מצווה זו אינה נוהגת ולא נותר ממנה אלא "זכר למקדש" יודגש כי במקורה מצוות הקהל אינה עוסקת ברובד חינוכי אמורפי אלא במעמד של קבלת מצוות¹. כמבואר במקרא.

ואכן בכל שנת שמיטה מוקמת ועדה מיוחדת מטעם משרד הדתות שתפקידה לעשות זכר למצוות הקהל, אין זו ועדה ממלכתית אלא וועדה מקומית תחת סמכותו של המשרד לשירותי דת שאינה שייכת לוועדת השמיטה בצורה ישירה.

מצוות שמיטת כספים:

¹ ויכתב משה את-התורה הזאת ויחנה אל-הכהנים בני לוי הנשאים את-ארון ברית ה' ואל-כל-זקני ישראל יצו משה אותם לאמר, מקץ שבע שנים, במעד שנת השמיטה, פחג הספוח. בבוא כל-ישראל לראות את-פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר, תקרא את-התורה הזאת נגד כל-ישראל באזניהם. הקהל את-העם, האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את-ה' אלהיכם ושמרו לעשות את-כל-דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא-ידעו ישמעו ולמדו, ליראה את-ה' אלהיכם כל-הימים אשר אתם חיים על-האדמה אשר אתם עברים את-הירדן שמה לרשתה.

מצוות שמיטת כספים הינה מצווה הנוהגת בסוף שנת השמיטה. בכל שמיטה הוקמו ועדות לחיזוק הנתניה לעני ולנצרך, אולם כל פעולתן של וועדות אלו אלו אינן שייכות לוועדת השמיטה החקלאית שעוסקת בהצלת ארץ ישראל ועובדי אדמתה. יש לציין שעיקרון העזרה לזולת ומתן סיוע לנזקק אינם שייכים לשמיטה בלבד. אכן ראוי ונכון לעשות וועדה מיוחדת כל שבע השנים לחיזוק העזרה והנתניה לנזקק.

זאת ועוד, על הפסוק (תהלים קג, כ) 'ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו' נאמר במדרש (תנחומא פר' ויקרא סי' א): 'ר' יצחק נפחא אמר אילו שומרי שביעית, ולמה נקראו גבורי כח, כיון שרואה שדהו מובקרת, ואילנותיו מובקרים, והסייגין מופרצין, ורואה פירותיו נאכלין, וכובש יצרו ואינו מדבר...'. הניסיון הגדול של החקלאי אינו רק שבמשך שנה אחת הוא צריך להפסיק לעבד את אדמתו אלא הרבה יותר מכך – שנה אחת הוא גם צריך להפקיר את פירותיו, שנה אחת הוא רואה את חברו נכנס לשדה ולוקח מהפירות – מי שעומד בניסיון אדיר שכזה – לזה באמת ייקרא גיבורי כוח עושי דברו. וכאן המקום לקרוא בקול גדול 'איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזקי' (ישעיהו מא, ו), הדרך שבה הצרכן בעיר יכול להיות שותף במקצת עם החקלאי בניסיון של השמיטה היא דווקא על ידי כך שהוא משתמש בתוצרת של אוצר ביי"ד וכן בתוצרת של כל החקלאים שמתאמצים ומוסרים את נפשם על קיום מצוות השמיטה בשנה זו. בדרך זו תיווצר שותפות אמת בין בני העיר לבין בני הכפר. הצעת החוק שמוצעת הופכת את היוצרות מעבירה את הפוקוס מעזרה וסיוע לחקלאי בשנה מיוחדת זו לפתרון בעיות ציבוריות שנכון וצודק לפתור אותן אך לא במסגרת וועדת השמיטה שמיועדת לטובת החקלאים והחקלאות של מדינת ישראל.

עירוב תחומים בלתי ראוי.

נציין כי במשרד החינוך קיימת ועדה לענייני שמיטה וערכי החינוך במוסדות השונים. ישנן ועדות מתאימות לפי חלוקה למגזרים שונים: חוות חקלאיות/ בתי ספר/ אולפנות וכו', אפשר וראוי לחזקם אבל כל אלו לא מטרתם אינה חיזוק והצלת המשק הישראלי והחקלאים. על כן מקומם בתחום אנשי המקצוע והמשרד הרלוונטי. ניתן להקדים במשרדי הממשלה השונים, במשרד החינוך, במשרד הרווחה, ובמשרד האוצר ועדות שמיטה משרדיות בהתאם לתחום סמכותו של המשרד, למשל ניתן להציע למשרד האוצר ליזום הצעת חוק הנוגעת לחייבים בהוצל"פ אשר תחייב מחיקת חובות לחייבים או לפחות מחיקת חיובי ריביות והצמדה. על הוועדה להתמקד ולטפל באופן מקצועי ויעיל בתחומים העוסקים במנדט העיקרי שלה מבלי לאבד מיעילותה וממטרתה העיקרית והיא עיסוק בהבטים הכלכליים - הלכתיים של שנת השמיטה.

נראה כי ההצעה הנוכחית לתיקון החוק בו הוצע הרכב "דו ראשי" (אשר אינו הרכב מקובל לראשות ועדות, הינו מתכון מובהק לפעילות לא תקינה של וועדה) והגדלה של מספר חבריה לא נועדה אלא למסמס את פעילות הוועדה ולגרסם פגיעה ביעילות עבודתה. יודגש כי וועדת השמיטה הממלכתית - תפקידה לחיזוק החקלאי החקלאות והיישוב היהודי בארץ ישראל. עלינו לחזק את ידי וועדת השמיטה הממלכתית שתצליח בתפקידה, ולא לערב בה נושאים

נוספים שיכולים לגרע ביעילות עבודתה של הוועדה ובסמכויותיה ובכך לפגוע בצורה משמעותית בקידום המטרות שלשמן הוקמה הוועדה מלכתחילה. עוד יודגש כי אין בהתנגדות לתיקון החקיקה משום הבעת התנגדות לקידום וטיפול בהבטים הנוספים של שנת השמיטה שצויינו בהצעת החוק – הבטים אלו הינם חלק ממצוות השמיטה וערכיה ואכן ראוי כי מדינת ישראל תתן את הדעת על הדרך הראויה לקידום של ערכים אלה. אולם ראוי וניתן לעסוק בקידום של ערכים אלה במסגרת המתאימה, אם במסגרת וועדות משרדיות ואם בכל דרך מתאימה אחרת, אולם כל זאת ראוי שייעשה מבלי לפגוע במטרה הייעודית הספציפית של מטרת הוועדה והיא חיזוק האפשרות לקיום של מצוות השמיטה במדינת ישראל וקיום של הצו המקראי הלכתי "שנת שבתון יהיה לארץ".